

Engelska valen

analyseras i denna intressanta artikel, där man får bakgrunden till de världen över med spänning motsedda brittiska nyvalen den 5 juli.

Av professor
HERBERT TINGSTEN

Vid det förra världskrigets utbrott uppbars det berömda engelska tvåpartisystemet av konservativa och liberaler. Sedan nära ett århundrade hade dessa båda partier varit tämligen jämnstarka inom valmanskåren, ehuru på grund av systemet med majoritetsval starka fluktuationer ägt rum i underhusets sammansättning. År 1914 hade högern och liberalerna lika många platser i parlamentet — om man med detta ord, såsom vanligt är, betecknar det för regeringsbildningen bestämmande underhuset; att liberalerna sutto vid makten, berodde på att de stöddes av de irländska nationalisterna, med sitt krav på självstyrelse för Irland, och det blott av ett fyrtiotal representanter bestående arbetarpartiet. Kriget medförde väsentliga förändringar. Lloyd George bildade år 1916 en nationell samlingsregering, som till underlag hade högern, en stor del av liberalerna och av en efter hand starkt begränsad del av arbetarpartiet. Denna koalition uppträdde vid nyvalen efter segern, i december 1918, i huvudsak med gemensamma kandidater och vann, om man ser till mandatfördelningen, en överväldigande seger. De grupper, som stödde regeringen, hade mer än tre fjärdedelar av underhusets mandat (omkring 530 av 700) och högern, som var koalitionen kärna, ägde ensam klar majoritet. Ser man till valmanskåren, var majoriteten ganska knapp, och de båda vänsterpartierna hade här tillsammans en vida starkare ställning än högern. Arbetarpartiet ryckte fram i jämnbredd med liberalerna.

De följande femton åren utmärkas av en småningom fortgående reorganisation av partiväsendet fram till ett nytt tvåpartisystem, med högern och arbetarpartiet såsom huvudmotståndare. Majoritetssystemet premierade de starkaste partierna och följden var, att valmanskåren, eftersom röster på det tillbakagående liberala partiet framstodo som bortkastade, allt bestämdare fördelade sig på högern och arbetarpartiet. Sedan Irland år 1922 fått självstyrelse, blev den irländska gruppen i parlamentet utan betydelse. Följande siffror rörande rest- och mandatfördelningen vid valen 1922—1929 belysa utvecklingen och visa de egendomliga resultat, till vilka majoritetssystemet vid valen kan leda.

Typisk engelsman i typisk engelsk miljö: arbetarpartiets ledare Attlee klippar gräsmattor i sin trädgård.

	1922		1923		1924		1929	
	Röster i mill.	Mandat	Röster i mill.	Mandat	Röster i mill.	Mandat	Röster i mill.	Mandat
Konservativa	5.6	344	5.5	258	8.0	412	8.7	261
Liberala	4.2	114	4.3	159	2.9	40	5.3	59
Arbetarepart.	4.2	142	4.4	191	5.5	151	8.4	287

Högern, som ofta gynnades av valsättet, innehade i regel regeringsmakten. Arbetarregeringar, som i stort sett stöddes av liberalerna, sutto emellertid 1924 (jan.—nov.) och 1929—1931. De kunde med sin utpräglade minoritetsställning föga uträdda, och man torde kunna påstå, att deras ledare, främst Mac Donald, visade relativt ringa energi och förhandlingsduglighet. Närmast voro Mac Donalds regeringar att jämföra med de socialdemokratiska minoritetsregeringarna i Sverige på 1920-talet, men de senare kunde, delvis på grund av det i Sverige traditionella sakliga samarbetet mellan partierna, föra en vida mer framgångsrik politik. Arbetslösheten var och förblev den mörka fläcken i brittisk politik; vid intet tillfälle sjönk de arbetslösas antal under bortåt 1,5 miljoner. Under intryck av den ekonomiska krisen och de härav följande storfina siella svårigheterna bröto Mac Donald och en rad andra arbetarledare på sommaren 1931 med majoriteten av

sitt parti och bildade med stöd av högern och flertalet liberaler en samlingsregering. Liksom under första världskriget blev denna nationella samling ur partipolitisk synpunkt väsentligen en tillgång för högern. Vid 1931 års val, som blev en överväldigande seger för koalitionen (omkring 14,5 milj. röster mot oppositionens 6,5), vann högern ensam en stor parlamentsmajoritet och blev därför under den följande tiden, trots att Mac Donald fick stanna som premiärminister till år 1935, den dominerande parten. En högerregering, som inneslöt ett antal liberaler och några få »oberoende» arbetarrepresentanter, blev sittande till i maj 1940, då den nationella samlingsregering kom till, vilken först för en månad sedan upplöstes.

Intet av de stora partierna kan berömma sig av en klar och konsekvent politik under åren före det nuvarande kriget. Inom högern var man länge inställd på att uppnå ett samförstånd med Tyskland, och tendenser till sympati med nazism och särskilt fascism saknades icke helt; det var dock på högerns initiativ och under dess ledning, som en upprustning i skilda etapper — mera effektiv dock först år 1939 — ägde rum. Arbetarepartiet var klart i sitt avståndstagande från de tyska och italienska regimerna, men även här räknade man länge på vissa håll med en uppgörelse genom

eftergifter, och partiet motsatte sig i det längsta de rustningar, som voro förutsättningen för ett fast uppträdande. Längre framstod för partiet inrikespolitiken som det centrala; en grupp radikaler (Socialist league) krävde, att en kommande arbetarregering skulle föra en kompromisslöst socialistisk politik och bl. a. genom fullmakter åt regeringen skapa förutsättningar för snabba och långtgående socialiseringsaktioner. Efter krigsutbrottet framträdde stark enighet, som omfattade icke blott kravet på krig fram till seger, utan också tankar på en social reorganisation efter krigets slut.

Det senaste valet ägde rum i november 1935. I förgrunden stod då högerregeringen Baldwins populära aktion mot Italien i Abessinienkonflikten. Högern fick nu en överväldigande majoritet i underhuset, med 385 mandat av omkring 600; till regeringens underlag hörde ytterligare ett fyrtiotal representanter, som betecknade sig som liberaler eller »labour». Arbetarepartiets representation blev 154 platser, varav nio medlemmar av kooperatörernas partiorganisation; här till kommo såsom opposition ett tjugotal liberaler, några representanter för det oberoende arbetarepartiet samt en kommunist. Men icke heller vid detta tillfälle motsvarade partiställningen i underhuset ställningen bland väljarna. Sammanlagt fingo regeringens anhängare icke fullt 11,6 miljoner röster mot oppositionens 9,9 miljoner. Ett regeringsmandat kostade i genomsnitt 27.000 röster, ett mandat för arbetarepartiet 53.000 och ett mandat för de oppositionella liberalerna 85.000 röster. Dessa siffror äro visserligen icke fullt adekvata, då regeringsrepresentanter i relativt många fall valdes utan opposition, men i stort sett ge de en riktig belysning av läget.

Efter krigets utbrott har parlamentets livstid genom särskilda beslut förlängts år efter år. I viss mån har folkopinionens utveckling dock kunnat fastställas genom utfallet av de stickval, som äga rum då en underhusledamot avgår. Sammanlagt ha omkring 200 dylika stickval ägt rum. Någon mera klar och ihållande tendens visa de emellertid icke, och underhusets sammansättning har därför blivit i huvudsak oförändrad. I maj i år suto i huset 359 konservativa, 164 arbetarerepresentanter och över 40 liberala, varav omkring hälften hörde till den oberoende grupp, som före den nationella samlingen under kriget stått i opposition. Här till komma ett fyrtiotal vildar (independents) och representanter för skilda småpartier. Det radikala oberoende arbetarepartiet har tre platser, det år 1943 bildade Common Wealth-partiet, som med sina krav på nationalisering av jorden jämväl anses stå till vänster om arbetarepartiet, har likaledes tre platser, kommunistpartiet äger endast en plats.

Sedan Tyskland besegrats riktade Churchill (18 maj) i egenskap av premiärminister och konservativ ledare ett brev till arbetarepartiets ledare Attlee, vari han föreslog, att koalitionen skulle upprätthållas till dess även kriget mot Japan slutförts. Nya val skulle i så fall icke nu anordnas, men Churchill framförde den sensationella tanken, att folket på annat sätt, t. ex. genom ett referendum rörande ytterligare förlängning av parlamentets mandattid, skulle få tillfälle att fälla ett avgörande. Om ej koalitionen förlängdes, borde nyval ske omedelbart. Attlee svarade avböjande den 21 maj. Snara nyval voro enligt hans och hans partikamraters mening ovillkorligen påkallade, då underhuset suttit i nära tio år. Dessa nyval borde dock ej äga rum förrän un-

der hösten, så att man kunde göra ordentliga förberedelser, bl. a. för militärernas röstning. Till dess nyvalen utlystes vore arbetarepartiet berett att stanna i koalitionen. Det vore av skilda synpunkter olämpligt med ett val i hast och panik, en »rushed election». Churchill svarade följande dag, att, därest koalitionen ej fortsatte på lång sikt, nyval borde ske så snart som möjligt, eftersom en längre period av ovisshet och osäkerhet ledde till oro inom politiken och ineffektivitet i administrationen. Arbetareledarnas uppfattning stöddes av partiets i Blackpool den 21 maj samlade kongress. Brytningen inom koalitionen ledde till regeringens avgång. Den 25 maj bildade Churchill ett nytt kabinett, som bestod utslutande av konservativa och högern närstående experter jämte en liberal (lord Rosebery); det liberala partiet som sådant ställde sig utanför regeringen och beslöt att uppträda med egna kandidater vid valen. Valen bestämdes skola äga rum den 5 juli efter upplösning av parlamentet den 15 juni. Militärens röster skola insamlas under 19 dagar från den egentliga valdagen, varför det definitiva resultatet av valen beräknas bli klart först den 26 eller 27 juli.

De tre större partierna komma, utom möjligen i enstaka fall, att uppträda självständigt vid valen. Arbetarepartiets kongress beslöt, om också med knapp majoritet, att icke ånyo upptaga den vid tidigare kongresser avvisade tanken på en folkfront (progressive front), dvs. en valallians med de extrema vänsterpartierna, oberoende arbetarepartiet, Common Wealth och kommunisterna. Högern och arbetarepartiet beräknas tävla i praktiskt taget samtliga valkretsar, dvs. med omkring 600

Attlee representerar mer än Churchill gentlemanen, men synes sakna förmåga att entusiasmera och elda.

kandidater vardera. Det förtjänar nämnas, att av arbetarepartiets kandidater 36 äro kvinnor; endast fyra kvinnliga representanter för partiet ha suttit i underhuset under de senaste åren. Liberalerna uppträda i ett långt färre antal valkretsar, sannolikt omkring 300. Omkring 150 kandidater för andra partier samt oberoende kandidater äro uppsatta, varför enligt nu tillgängliga uppgifter minst 1.650 personer komma att tävla om de 615 platserna. Det stora flertalet val blir s. k. trekantval, vilket försvårar förutsägelser rörande utgången.

De meningsskiljaktigheter, som framträdde i den refererade skriftväxlingen mellan Churchill och Attlee, ha spelat en icke ringa roll i valagitationen. Från arbetarehåll anklagar man högern för att av valtaktiska skäl ha påskyndat nyvalen; det blir härigenom, säger man, icke möjligt att tillräckligt diskutera de grundläggande inre problemen, Churchills popularitet efter den nys vunna segern kommer att ge högern en oförtjänt fördel, registreringen av de röstberättigade och förberedelserna för militär röstning kunna ej tillfredsställande ordnas. Högern anklagar å sin sida motståndarna för att ha brutit den nationella samlingen under ännu pågående krig och betonar risken av ett regeringsskifte i det bestående tillståndet av internationell osäkerhet.

De sakliga motsättningarna ligga alldeles övervägande på det inrikespolitiska området. Visserligen torde man allmänt utgå från att en mera aktiv, och särskilt i förhållande till Ryssland mera bestämd politik kommer att drivas av en högerregering än av en arbetareminister samt att man av högern kan vänta ett mera energiskt fasthållande vid det britiska imperiets enhet och det rådande koloniala systemet, men dessa skiljaktiga tendenser ha, åtminstone hittills, gjort sig föga gällande i valstriden. Även när det gäller de inre frågorna framhållas vissa gemensamma mål, såsom full sysselsättning för alla, en utvidgad socialförsäkring i anslutning till Beveridgeplanens grunder, offentlig verksamhet för bostadsproduktion och skärpt statskontroll över vissa industrier, särskilt över kolgruveindustrin, vars irrationella skötsel under mellankrigsperioden var något av en skandal i engelskt samhällsliv.

Men motsättningarna äro dock på detta område relativt klara eller åtminstone med stor skärpa framhävda. Arbetarepartiet kräver i sitt i Blackpool antagna valprogram, vilket av referenten Dalton betecknades som en femårsplan, att statskontroll skall upprättas över finans- och kreditanstalter samt trustar och karteller på skilda områden, och att bränsle- och kraftindustrierna (främst kol och elektricitet) likaväl som de inländska kommunikationsmedlen samt järn- och stålindustrierna successivt skola socialiseras. Ordet planhushållning (planning) kan sägas vara partiets lösen. En grupp inom partiet, som sannolikt icke är betydande, men som har talangfulla och verksamma förespråkare — främst kanske statsvetenskapsmannen Harold Laski — fordrar så ivrigt allmän planhushållning och pekar med sådan entusiasm på det ryska exemplet, att den huvudsakligen genom fasthållandet vid demokratis grunder synes skilja sig från kommunismen. I anslutning till den före kriget verk samma Socialist league antyder man också på dessa håll behovet av en maktkoncentration hos en blivande arbetarregering för att programmet planmässigt skall kunna förverkligas; motståndarna svara med anklagelser för diktaturtendenser. Till arbetarepartiets krav hör också en reorganisation av undervisningsväsendet: alla offentligt understödda skolor skulle bli kostnadsfria och med skilda medel skulle man bereda lika möjligheter för alla att få högre utbildning.

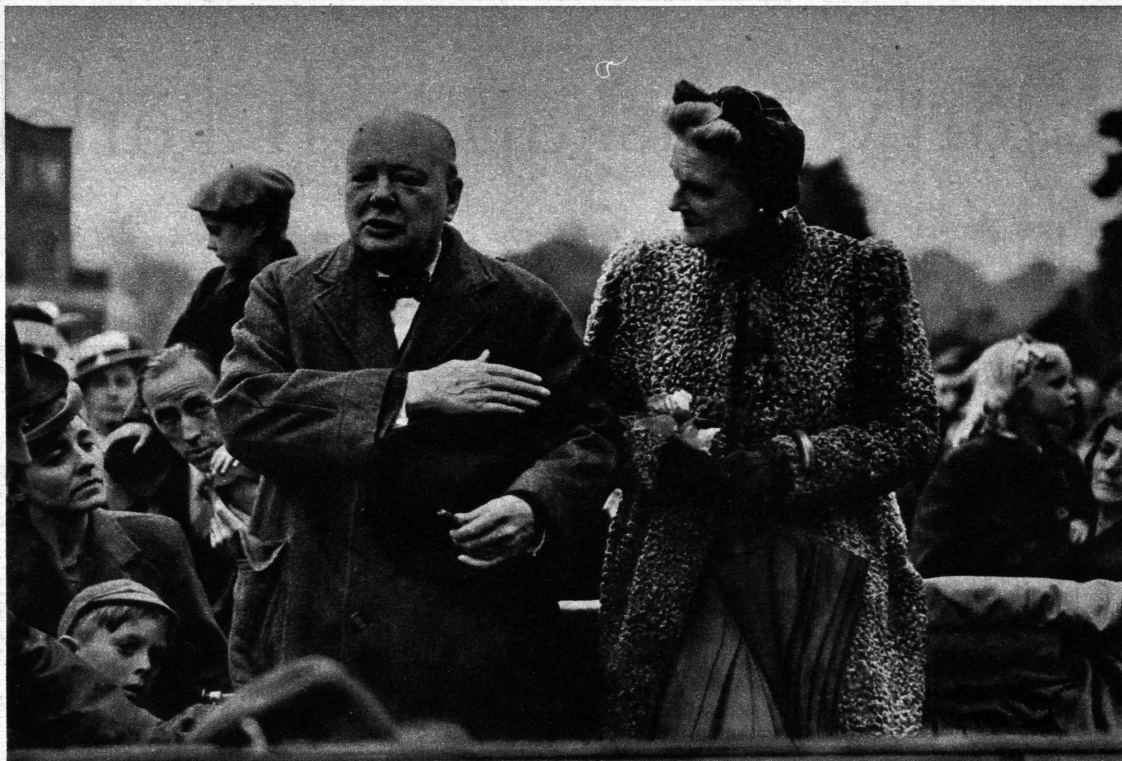
I sitt första valtal i radio (4 juni) angav Churchill tonen i den konservativa propagandan. Planhushållning och socialisering sägas i sina yttersta konsekvenser leda till den

materiella och den andliga frihetens undergång. Churchill tillspetsade sin kritik därhän, att socialism i längden icke skulle kunna bestå utan en politisk polis efter tyskt mönster. Den genom kriget nödvändiggjorda »socialismen» borde så snart som möjligt undanröjas, ehuru väl statskontroll på vissa områden och en reorganisation av vissa industrier (kolindustrien) under statlig ledning vore nödvändiga. Churchill karakteriserade regeringen som nationell och uppmanade liberalerna i landet att rösta med dess kandidater; liberalismen borde icke, såsom partiets ledning önskade, få en utslagsgivande mellanställning, ty detta skulle leda till en svag regering. På samma linjer som Churchill prisade finansministern sir John Anderson i ett tal den 7 juni den privata företagsamheten på statsocialismens bekostnad. Attlee tillbakavisade den 5 juni Churchills anklagelser och förklarade, att det konservativa partiets propaganda var byggd på en österrikisk nationalekonoms fantasier, dvs. på Hayeks kända arbete »Vägen till trälldom».

Liberalerna vända sig likaväl som högern mot alla socialiseringsplaner, ehuru de med större skärpa betona kravet på statskontroll inom områden, där monopolistiska tendenser framtråda. Till den liberala linjen hör också en kritik av protektionismen, som icke, eller i varje fall icke med samma skärpa, framföres på arbetarehåll. I ett uppmärksammat tal har den liberala ledaren Sinclair anklagat högern för en imperialism, som i sina praktiska konsekvenser måste leda till isolationism.

Personliga förhållanden äro av än större betydelse i valkampanjen än vanligt. Churchills namn, som symboliserar krigsansträngningarna och segern, är för högern en väldig tillgång, och ännu vid sjuttio års ålder är premiärministern landets kanske mest temperamentsfulla och agitatoriskt skicklige talare. Attlee representerar med sin moderation, sin saklighet och sitt tadellösa uppträdande i kanske högre grad än Churchill de egenskaper, som man förbinder med begreppet gentleman, men han synes sakna förmåga att entusiasmera och elda; hans tal och skrifter ge onekligen ett visst intryck av korrekt färglöshet. I män som Morrison och Bevin har partiet antagligen större tillgångar för valagitationen.

Den föregående framställningen belyser det i och för sig självklara förhållandet, att majoritetssystemets utslag kunna bero på en slump, att det icke ens tillnärmelsevis garanterar överensstämmelse mellan väljarnas opinioner och mandatfördelningen i parlamentet. Den visar också att en ganska ringa förändring inom valmanskåren i förhållande till 1935 års val kan medföra en total omkastning i högerns och arbetarepartiets maktställning. Förutsägelser om utgången av valet äro därför speciellt vanskliga. Segrar högern, fortsättes den socialreformatoriskt färgade konservativa politik, som kännetecknat England sedan förra världskriget. Segrar arbetarepartiet, är en radikal planhushållnings- och socialiseringspolitik trolig, även om tidigare erfarenheter göra det tänkbart, att partiet i hög grad modereras vid övertagandet av makten. En tredje möjlighet finnes också, att liberalerna bli tungan på vägen, men den synes av flertalet politiska iakttagare anses föga sannolik. Arbetarepartiet torde definitivt ha övertagit liberalismens roll som reformlinjens företrädare i engelsk politik.

Churchill, Englands kanske mest temperamentsfulla och agitatoriskt skicklige talare. Här valtalar han, och mrs Churchills mimik registrerar kvickheterna.

